

План дій 4.0

Посилення санкцій проти Російської Федерації

Документ робочої групи №22

6 травня 2025 р.

<https://fsi.stanford.edu/working-group-sanctions>

Міжнародна робоча група з питань російських санкцій має на меті надавати експертні знання та досвід урядам і компаніям по всьому світу, допомагаючи формувати пропозиції щодо санкцій, які змусять Росію платити вищу ціну за вторгнення в Україну та забезпечуватимуть підтримку демократичної України в захисті її територіальної цілісності та національного суверенітету. Наша робоча група складається з незалежних експертів з багатьох країн. Ми координуємо свої зусилля та консультуємося з урядом України та урядами країн, які запроваджують санкції. Цей процес консультацій допомагає нам формувати обґрунтовану позицію. Водночас наші члени висловлюють незалежні думки і не отримують вказівок від уряду України або будь-якого іншого уряду, фізичної чи юридичної особи, і не діють за їх розпорядженням. Усі члени цієї робочої групи беруть участь у роботі в особистому порядку.

Вступ

Час для Європи взяти на себе лідерство у санкційному тиску на Росію

На тлі ослаблення підтримки України з боку нової адміністрації Трампа, підтримка з боку Європи має бути посилена. Ця підтримка має включати як збільшення економічного тиску на Росію для прискорення завершення її вторгнення в Україну, так і надання нових ресурсів для боротьби самій Україні. У цьому робочому документі ми пропонуємо ідеї для досягнення обох цих цілей. Ми не втрачаємо надії, що адміністрація Трампа визнає переваги посилення тиску на путінський режим у рамках стратегії завершення війни. Наприклад, після зустрічі з президентом Зеленським у Римі в квітні президент Трамп зазначив: “Це наштотує мене на думку, що, можливо, він не хоче зупиняти війну, а тільки водить мене за ніс, і з ним треба чинити інакше – шляхом “Банківських” чи “Вторинних Санкцій”?”.

Якщо президент Трамп готовий підкріпити ці слова діями, то у нашому Робочому документі містяться рекомендації і для уряду США також. Але Європа більше не може озиратися на Америку. Європа має суттєві важелі впливу на Росію, зокрема як найбільший покупець російського газу, головний постачальник транспортних і страхових послуг для російського нафтового флоту, а також як депозитарій переважної більшості з \$300 мільярдів заморожених резервів Центрального банку Росії. Наразі Європа повинна використати ці важелі впливу та взяти на себе провідну роль у посиленні тиску на Росію й наданні більшої підтримки Україні.

У той час, як трагічне вторгнення Росії в Україну триває вже четвертий рік, ми підготували четвертий План дій щодо посилення санкцій та інших економічних заходів, спрямованих на прискорення завершення цієї війни. Наш План дій 4.0 складається з 11 розділів: (1) Нові санкції для зменшення доходів Росії, що йдуть на фінансування війни; (2) Нові санкції для ослаблення російського військово-промислового комплексу; (3) Конфіскація заморожених російських активів за кордоном; (4) Розширення фінансових санкцій; (5) Обмеження доступу Росії до західних технологій; (6) Запровадження квот на експорт товарів та послуг для країн-посередників з високим ризиком обходу санкцій; (7) Допущення до участі в багатосторонніх програмах за умов дотримання санкційного режиму; (8) Запровадження митних бар'єрів для ланцюгів постачання з підвищеним ризиком обходу санкцій; (9) Оголошення попередніх санкційних рішень з наданням пільгового періоду для згортання діяльності.

1. Нові санкції для зменшення доходів Росії, що йдуть на фінансування війни

Міжнародна санкційна коаліція повинна вжити подальших заходів для скорочення доходів Росії. Першочерговим кроком має бути введення нових обмежень на експорт викопного палива з Росії – основного джерела доходів путінського режиму. Протягом перших трьох років війни ситуація на ринках нафти і газу залишалася напруженою, що сприяло підвищенню нафтогазових доходів і підтримувало російський бюджет та економіку. Однак нині напруга на ринках нафти і газу зменшується у зв'язку зі збільшенням пропозиції і уповільненням економічного зростання, що ставить Росію у більш вразливе становище через низькі ціни на енергоносії. Саме низькі ціни на нафту були причиною економічних спадів та криз в РФ протягом 1990-их, особливо у 1998, а також у 2008, 2014 та 2020 роках. Наразі існує можливість скористатися цією вразливістю Росії, щоб стримати її, водночас поклавши край енергетичній залежності Європи від стратегічного противника.

У короткостроковій перспективі подолання залежності від російського газу може посилити залежність ЄС від американського газу. Через це деякі європейські лідери побоюються, що США можуть маніпулювати своїм домінуючим становищем на ринку, зважаючи на те, як вороже адміністрація Трампа останнім часом налаштована проти Європи. Немає підстав для настільки сильних побоювань. По-перше, після припинення закупівель російського газу, залежність від Америки буде значно меншою, ніж залежність від РФ, оскільки американський газ забезпечуватиме лише близько третини європейського імпорту – приблизно стільки ж, скільки постачає Норвегія. Натомість до пандемії частка Росії в європейському імпорті газу перевищувала 50%, значно більше за частку Норвегії. По-друге, адміністрація Трампа підтримує американський експорт

енергоносіїв і зіткнеться зі значним тиском з боку представників власної нафтогазової галузі, якщо поставить під загрозу поставки до Європи. По-третє, світовий ринок СПГ є ліквідним, і Європа може купувати американський газ опосередковано через союзників США, зокрема, через Велику Британію, Японію, Південну Корею, які можуть перепродавати Європі газ за своїми довгостроковими контрактами і натомість купувати невідвантажені обсяги американського газу. У довгостроковій перспективі гарантією енергетичної безпеки має стати диверсифікація поставок. ЄС слід забезпечити постачання газу з нових джерел в інших юрисдикціях, наприклад, з Канади, Танзанії, Мозамбіку, та продовжувати вживати заходи для зниження попиту на газ, зокрема шляхом електрифікації систем опалення та розширення використання відновлюваних джерел енергії.

Щодо російської нафти, ми рекомендуємо знизити встановлену країнами G7 стелю цін, яка наразі перевищує фактичну ринкову ціну, за якою торгується російська нафта та нафтопродукти. Ми пропонуємо знизити стелю цін на \$15 за барель для сирої нафти та важких нафтопродуктів – до \$45 за барель і \$30 за барель відповідно. Крім того, ми рекомендуємо більш суттєве зниження стелі цін для легких нафтопродуктів на \$25 за барель до рівня \$75 за барель, оскільки стеля цін для цього класу нафтопродуктів була встановлена на завищеному рівні у 2023 році через побоювання щодо дефіциту дизельного пального, які наразі вже не є актуальними.

Ми також рекомендуємо пакет заходів з посилення контролю за дотриманням обмеження цін на нафту. У попередніх робочих документах наша Робоча група також надавала рекомендації щодо вирішення проблеми шахрайства з підтвердженням ціни на нафту, що є критично важливим для ефективного функціонування механізму стелі цін. Без системи, яка забезпечує достовірну інформацію про ціну продажу російської

нафти, неможливо забезпечити дотримання стелі цін, — і врешті-решт, її рівень втрачає значення. Останні дані свідчать, що заходи з протидії тіньовому флоту були успішними. Санкції OFAC, запроваджені в січні, разом із попередніми санкційними обмеженнями та звичайним процесом вибуття суден майже вдвічі зменшили потужності російського тіньового флоту (за оцінками — на 46%). Це, своєю чергою, змусило Москву збільшити частку білого флоту, особливо при експорті з портів Балтійського моря, де раніше частка тіньового флоту була найбільшою, і створює суттєву вразливість, яку можна ще більше посилити.

Виходячи з цього успішного досвіду, ми пропонуємо двоетапний підхід. По-перше, оголосити новий масштабний пакет санкцій проти танкерів тіньового флоту — на рівні із січневим пакетом OFAC або в ідеалі навіть дещо більший. Мета — вивести з експлуатації практично всі танкери тіньового флоту, що залишилися у Росії, знову повернувши її до залежності від білого флоту на рівні 90% або й вище. Щоб ці заходи були ефективними, вкрай важливо розробити механізми забезпечення контролю за дотриманням санкцій проти суден, особливо з боку ЄС і Великої Британії, оскільки їх санкції не передбачають загрози вторинних санкцій. Усі учасники поза межами санкційної коаліції, залучені до торгівлі, транспортування та купівлі російських продуктів, — трейдери, портові адміністрації, покупці, банки — мають бути належним чином мотивовані не взаємодіяти з підсанкційними суднами.

По-друге, такий високий рівень залежності від білого флоту дасть змогу запровадити та забезпечити дотримання нових санкцій, спрямованих на обмеження ціни і/або обсягів експорту.

- **Санкції, спрямовані на обмеження ціни нафти.** До санкцій, спрямованих на обмеження ціни на нафту, може входити зниження цінової стелі, як

пропонувалося вище. Крім цього, можна зобов'язати усі танкери білого флоту (тобто ті, що мають західне страхування) стягувати з російських експортерів додаткову плату за фрахт при завантаженні нафти в Росії. Ця надбавка буде нараховуватися додатково до стандартної ставки фрахту, перераховуватися на рахунок уповноваженого платіжного агента (зазвичай банку), призначеного санкційними юрисдикціями, і може встановлюватися на рівні, наприклад, \$20 за барель, що приблизно відповідає різниці між ринковими цінами та запропонованою стелею цін. Кошти, отримані за рахунок цих стягнень, можна буде спрямовувати на фінансування оборони та відбудови України. Таким чином, реалізація цього підходу вимагатиме, щоб суб'єкти з третіх країн стягували додаткову плату за фрахт, і ключовими у структурі цього механізму є відповідні стимули. Щоб переконатися, що єдиний вибір для Росії – це дотримуватися встановлених норм з метою збереження доступу до достатньої кількості суден танкерного флоту, необхідно розширити санкційні списки і впровадити суворий контроль за дотриманням санкцій. Крім цього, цей механізм має супроводжуватися рішучим зобов'язанням накладати санкції на будь-які нові судна тіньового флоту, які Москва спробує купити або зафрахтувати для торгівлі російською нафтою.

- **Санкції, спрямовані на обмеження обсягів експорту нафти.** З огляду на послаблення світового попиту і наявні резервні виробничі потужності в країнах ОПЕК, іншим можливим варіантом є скорочення обсягів російського експорту. Існують побоювання, що повна заборона експорту може спричинити несприятливий шок пропозиції. У той же час більш точковий підхід, такий, як додаткові санкції проти російських виробників нафти, не несе ризику для ринку пропозиції. Одним з можливих варіантів є заборона на експорт з близько 18

діючих російських експортних терміналів. Наприклад, можна заборонити суднам білого флоту здійснювати завантаження в Приморську. Обмеження проти терміналів, а не проти компаній, мають ряд потенційних переваг: а) завантаження в терміналах простіше відстежувати, ніж походження нафти; б) цей підхід є більш зрозумілим для перевізників; с) цей підхід забезпечує гнучкість у регулюванні обсягів пропозиції залежно від потреб шляхом збільшення або зменшення кількості терміналів, що підпадають під обмеження; d) цей підхід створює невизначеність щодо обсягів пропозиції та зменшує обсяги експорту з Росії, адже існує ризик, що додаткові термінали можуть потрапити під обмеження.

Ми також пропонуємо запровадити санкції проти російських нафтових компаній, які досі не потрапили до санкційних списків. Хоча відсутність збоїв у постачанні після запровадження у січні санкцій проти «Газпром Нефті», «Сургутнефтегазу» та їхніх дочірніх компаній свідчить про те, що Росії вдалося знайти обхідні шляхи для продовження експорту, такі санкції все ж ізолюють російські компанії від міжнародних ринків і контрагентів та тягнуть за собою значні фінансові втрати. Негативний вплив має той факт, що три провідні російські нафтогазові компанії («Роснефть», «Газпром» та «Лукойл») досі не під санкціями, як і кілька менших, зокрема «Зарубежнефть», «Татнефть» і «Новатек». Ми пропонуємо розпочати з санкцій проти принаймні однієї з трьох найбільших непідсанкційних компаній, а також усіх її дочірніх структур. Цей крок має супроводжуватись зобов'язанням поступово запроваджувати санкції проти решти компаній, якщо Росія не змінить свою політику щодо України. Європейський Союз та інші учасники санкційної коаліції можуть почати з санкцій проти «Лукойлу», який має широку присутність на міжнародних ринках, зокрема дочірню трейдингову компанію Litasco, що відіграє ключову роль у торгівлі

російською нафтою та нафтопродуктами, але вже не здійснює поставки до Європи. Європа також може дати чіткий сигнал, що в разі продовження Росією війни, подальші санкції торкнуться: «Новатеку» (включно з заборonoю поставок Ямал СПГ у Європу), «Роснефті» та «Газпрому» (включно з припиненням усіх, що лишилися, поставок російської нафти й газу до Європи), згідно із заздалегідь визначеним графіком.

Для Європи метою має бути якнайшвидша повна відмова від постачання російського газу. У червні 2022 року ЄС зобов'язався припинити всі закупівлі російської нафти, газу та вугілля до 2027 року. Це було відповіддю на спробу Росії обмежити постачання газу до Європи, щоб змусити її прийняти російську окупацію України. Відтоді Європа досягла значного прогресу в досягненні незалежності від російських енергоресурсів. Закупівлі вугілля, сирої нафти та нафтопродуктів морем з Росії повністю припинено. Починаючи з квітня 2025 року, коли Чеська Республіка припинила купувати російську нафту трубопроводом, єдиними поставками російської нафти трубопроводом у Європу залишаються постачання до Угорщини та Словаччини через південну гілку нафтопроводу «Дружба». Однак повністю припинити постачання російського газу виявилось складніше. У 2022 році Росія сама припинила постачання газопроводами «Ямал» і «Північний потік», намагаючись використати енергоресурси як зброю, щоб змусити Європу не підтримувати Україну. Європа змогла впоратися з втратою постачань російського газу, скоротивши споживання більш ніж на 15 % – цьому сприяли дві теплі зими – і збільшивши імпорт СПГ, зокрема зі США. Попри це, ситуація на ринку залишалася напруженою, а ціни — високими. Європа також продовжувала купувати значні обсяги російського газу через українську газотранспортну систему, до припинення постачань в січні 2025 рок), а також через газопровід «Турецький потік» і у формі російського СПГ.

У 2025 році, попри втрату українського транзиту (близько 15 млрд куб. м природного газу на рік), запровадження санкцій проти двох невеликих російських заводів із виробництва СПГ у Балтії (3–4 млрд куб. м на рік) у межах останнього пакета санкцій адміністрації Байдена, а також холодну зиму з несприятливими умовами для вітрової генерації, яка виснажила європейські запаси, ситуація на газовому ринку поступово починає складатися на користь Європи. З боку пропозиції на ринку цього року розпочали роботу три масштабні проєкти з виробництва СПГ у Північній Америці (Plaquemines, розширення Corpus Christi та LNG Canada), а ще два величезні проєкти — у США (Golden Pass) та в Катарі — мають запуститися у 2026 році. Ці додаткові обсяги виробництва вже починають відігравати помітну роль і, як очікується, забезпечать протягом двох років поспіль, у 2026–2027 роках, рекордні темпи зростання обсягів СПГ, збільшивши пропозицію на світовому ринку більш ніж на 80 млрд куб. м на рік або у чотири рази більше за середньорічний показник. З боку попиту на ринку ми очікуємо, що попит на СПГ у Китаї — найбільшого покупця СПГ у світі — цього року знизиться, частково внаслідок зростання обсягів дешевшого внутрішнього виробництва та трубопровідних поставок, а частково через те, що основним джерелом попиту на газ у Китаї є промисловість, яка стала об'єктом дії американських тарифів.

Враховуючи сприятливу ситуацію, що склалася на газовому ринку, ЄС повинен визначитися з датою повної заборони імпорту російського СПГ до Європи. На практиці це означає заборону постачання СПГ з «Ямалу», який є останнім російським проєктом з виробництва СПГ, продукція якого постачається до Європи. Він виробляє близько 28 млрд куб. м на рік, з яких приблизно 21–22 млрд куб. м щороку, або майже 2 млрд куб. м на місяць, нині надходять до Європи — головним чином до Нідерландів, Бельгії, Франції та Іспанії. Форс-мажорні обставини (санкції, запроваджені урядом) дозволять європейським покупцям розірвати довгострокові контракти з «Ямалом» без штрафних

санкцій і укласти нові угоди — ймовірно, з американськими постачальниками СПГ. Це також могло б зменшити торговий дефіцит ЄС зі США і пом'якшити напругу у торговельних відносинах з адміністрацією Трампа. За умови, що половина обсягів експорту з «Ямалу» буде втрачена через логістичні обмеження (наприклад, нестачу криголамних СПГ-танкерів), а решта продаватиметься до Азії з дисконтом у третину, Росія, за умов нинішніх цін на газ, втратить близько \$5–6 мільярдів експортних доходів на рік, що суттєво підірве її спроможність фінансувати війну проти України.

Найраніший термін, з якого реально можливо запровадити заборону на імпорт СПГ з «Ямалу», – це 1 листопада 2025 року. Це дозволить уникнути ситуації, коли заборона призведе до дефіциту на ринку й різкого зростання цін, або навіть створить ризик, що Європа залишиться без достатніх запасів газу наступної зими, що зробить її вразливою до шантажу з боку Росії. Крім того, це дасть учасникам ринку час на адаптацію та дозволить Європі продовжити закупівлі СПГ із «Ямалу» протягом цього сезону заповнення сховищ, протягом якого Європа має закачати приблизно на 20 млрд куб. м більше, ніж торік, щоб досягти поточних цільових рівнів заповненості сховищ. До листопада додаткові обсяги постачання з трьох великих нових СПГ-проектів у Північній Америці мають сягнути понад 3 млрд куб. м на місяць, що повністю компенсує втрату обсягів імпорту із «Ямалу», близько половини з яких, ймовірно, все одно залишиться на світовому ринку, потрапляючи до Азії за зниженою ціною. Якщо для впровадження заборони знадобиться більше часу, можна обрати більш віддалену дату, наприклад, 1 січня 2026 року або 1 квітня 2026 року. Союзники України у Східній Азії — зокрема Японія, Південна Корея та Тайвань — також могли б запровадити аналогічну заборону на імпорт російського СПГ із Сахаліну.

Після заборони імпорту СПГ із «Ямалу» залишиться два останні джерела закупівель російських енергоносіїв у ЄС, які необхідно ліквідувати до 2027 року. Угорщина та Словаччина продовжують купувати російську нафту через південну гілку нафтопроводу «Дружба» та російський газ через газопровід «Турецький потік». Щоб обійти вето з боку Угорщини, ми рекомендуємо запровадити тариф на весь імпорт російської нафти та газу до ЄС, оскільки рішення щодо тарифів в ЄС ухвалюються кваліфікованою більшістю, а не одноставно, Угорщина не зможе заблокувати таке рішення. Щоб забезпечити плавну відмову від російських енергоносіїв, тариф можна встановити на нижчому рівні до кінця 2026 року, а отримані кошти спрямувати на фінансування додаткової інфраструктури, необхідної Угорщині та Словаччині для того, щоб позбутися залежності від російської нафти та газу. Починаючи з 2027 року тариф має бути встановлений на рівні, який сприятиме повному припиненню цих поставок. Загрозу прискореного впровадження такого тарифу також можна використати як важіль на майбутніх переговорах щодо заборони російського СПГ, щоб переконати Угорщину та Словаччину не блокувати волю більшості країн Європи.

Європа також не повинна допустити втрати вже досягнутих успіхів. Попри значний прогрес Європейського Союзу у ліквідації залежності від постачання російського природного газу трубопроводами, в медіа з'являються повідомлення про те, що в окремих державах-членах ЄС, а також у США є особи чи структури, які можуть намагатися відновити роботу російських газопроводів, таких як Північний потік. Це було б серйозною помилкою, яка не лише підірве підтримку України у досягненні перемоги, а й відновить одночасні енергетичні та безпекові загрози, які Кремль роками використовував як зброю проти європейських демократичних держав. Саме тому законодавці по обидва боки Атлантичного океану повинні забезпечити запровадження постійних блокуючих санкцій, щоб унеможливити відновлення

зловмисних російських енергетичних проєктів на кшталт Північного потоку 1, Північного потоку 2, Турецького потоку та інших пов'язаних з Росією газопроводів, які становлять загрозу для енергетичної безпеки Європи.

Крім того, ми пропонуємо запровадити тариф на російські аміачні добрива, які виробляються з використанням газу. Такий тариф зменшить обсяги продажу російських добрив до Європи та знизить ціну, яку Росія зможе за них отримувати. При цьому російські добрива можуть бути замінені добривами, виробленими на деяких із законсервованих виробничих потужностях у Європі. За нинішніх низьких цін на газ це не повинно призвести до підвищення цін на європейські добрива. І в цьому випадку також плавного переходу можна досягти, якщо тариф буде запроваджено поступово, а початкові надходження від нього можна буде спрямувати на виплату субсидій європейським виробникам добрив протягом перехідного періоду, поки нові поставки газу не надійдуть на ринок і не призведуть до зниження цін.

Ми також наполегливо закликаємо органи влади ЄС і Великої Британії віддзеркалити комплексні санкції США, спрямовані на надання нафтових послуг і технологій російським суб'єктам господарювання, що були запроваджені в січневому пакеті OFAC.

Нарешті, найбільш амбітна мета – європейським урядам варто розглянути та розробити альтернативний підхід, який дозволив би обмежити доступ Росії до доходів від енергетичних ресурсів без катастрофічних наслідків для ринку. Такий підхід може передбачати, наприклад, обов'язок будь-якого банку, який здійснює операції з Росією, пов'язані торгівлею енергоресурсами, зберігав доходи Росії від енергоносіїв на спеціальних рахунках з обмеженим доступом. Європейські уряди можуть апелювати до того, що ці доходи використовуються Росією для обходу чинних санкцій, зокрема

жорсткіших експортних обмежень. Держави також можуть вимагати, щоб розрахунки з російськими доходами від енергоресурсів підлягали звітуванню та попередньому схваленню, подібно до схеми, запровадженої щодо Ірану у 2010 році, коли було встановлено фінансовий поріг для операцій, що потребували перевірки. Цей підхід може бути запроваджений відразу в повному обсязі (тобто щодо всіх енергетичних доходів Росії), або впроваджений поетапно (наприклад, щодо певного відсотка доходів). У разі скорочення загального імпорту російських енергоресурсів ці обмеження можуть бути пом'якшені, а місцевим компаніям може бути дозволено отримувати оплату за надані послуги. Ця альтернативна модель буде більш широко розкрита в майбутньому робочому документі разом із можливими сценаріями її застосування. Водночас, з огляду на можливу турбулентність на енергетичних ринках, послаблення ефективності чинної стелі цін на нафту, а також ризик одностороннього зняття санкцій з боку адміністрації Трампа, Європа вже сьогодні повинна розробити концепцію жорсткіших обмежень на доходи Росії від експорту енергоносіїв.

2. Нові санкції, спрямовані на ослаблення російського військово-промислового комплексу

Під проводом Європейського Союзу міжнародна санкційна коаліція повинна посилити санкції, спрямовані на ослаблення російських збройних сил та підприємств військово-промислового комплексу (ВПК). Як докладно описано в попередніх робочих документах (див. Документ робочої групи №12 та Документ робочої групи №16), занадто багато критичних технологій продовжують надходити до Росії та допомагають їй у виробництві зброї, яка потім використовується для вбивства українських військових і цивільних громадян. Санкційна коаліція повинна посилити обмеження на доступ Росії до мікроелектроніки, верстатів з числовим програмним керуванням (ЧПК), програмного забезпечення, навігаційних систем, радіообладнання, хімічних речовин для вибухівки та інших компонентів, що використовуються в оборонному секторі. Санкції повинні бути розроблені ретельно на основі глибокого аналізу вразливостей ВПК, з особливою увагою до критичних технологій, компонентів і сировинних матеріалів. Виявлення й використання цих точок тиску поступово підірве здатність Росії підтримувати й нарощувати військове виробництво.

Демократичні країни, що входять до складу санкційної коаліції, повинні запровадити санкції проти всіх підприємств і дочірніх компаній російського військово-промислового комплексу, включно з «Роскосмосом» та всіма його дочірніми структурами, а також «Росатомом» та всіма його дочірніми структурами; всіх членів ради директорів і всіх членів правління усіх підприємств ВПК, а також кожного генерального директора кожної дочірньої компанії будь-якого підприємства ВПК. Також пропонуються всеохоплюючі персональні обмеження — заборона на видачу віз та замороження активів — для усіх військовослужбовців за контрактом у складі

збройних сил Росії, усіх працівників військово-промислового комплексу та усіх членів партії "Єдина Росія".

Крім того, санкційна коаліція повинна запровадити санкції проти *всіх* компаній, що постачають компоненти та технології підприємствам російського військово-промислового комплексу, приділяючи особливу увагу посиленню обмежень на доступ Росії до мікроелектроніки, верстатів з числовим програмним керуванням (ЧПК), програмного забезпечення та компонентів, що використовуються в оборонному секторі.

Цей процес можна розпочати з оприлюднення даних про треті країни та компанії, які підтримують російський ВПК, спираючись, наприклад, на комплексні дослідження, проведені Київською школою економіки. Особливу увагу слід приділити прозорому висвітленню підтримки Росії з боку Китаю. На жаль, багато компаній, головні офіси яких розташовані в демократичних країнах, також опосередковано підтримують російський військовий комплекс. Багато компонентів, вироблених у країнах вільного світу, досі використовуються для посилення здатності Росії вбивати.

На сьогодні правоохоронні органи країн санкційної коаліції не мають достатніх ресурсів та інструментів для повноцінного впровадження та контролю експортних обмежень, подібних до тих, що були запроваджені щодо Росії. Це стосується навіть США, де заходи експортного контролю мають давню історію застосування. Європейський Союз не має єдиного органу контролю за дотриманням санкцій, оскільки відповідальність за реалізацію обмежувальних заходів, зокрема тих, що ухвалюються на рівні ЄС, залишається на рівні держав-членів. Ці слабкі місця мають бути усунені, оскільки експортний контроль залишатиметься ключовим елементом економічної політики держав в майбутньому. Одним із пріоритетних напрямів контролю має стати

відстеження експорту (зокрема товарів, вироблених поза межами країн санкційної коаліції) до третіх країн, які потім реекспортують ці товари до Росії, з метою виявлення компаній у цих країнах, щодо яких мають бути запроваджені санкції. Крім того, встановлення експортних квот для країн, які здійснюють реекспорт до Росії (наприклад, на рівні обсягів 2021 року), дозволить обмежити їхню здатність постачати товари для російської військової машини без шкоди для задоволення потреб внутрішнього споживання цих країн. Такі квоти стимулюватимуть треті країни запроваджувати власні обмеження на реекспорт ключових товарів і технологій.

Санкції проти окремих компаній можуть запроваджуватися поступово, цілеспрямовано та з загрозою подальшої ескалації, щоб надати цим компаніям можливість самостійно припинити експорт до Росії (часто — через посередників) до того, як проти них будуть офіційно запроваджені санкції.

Ми також рекомендуємо демократичним країнам відновити Координаційний комітет з багатостороннього експортного контролю (CoCom). Під час Холодної війни США разом із союзниками створили CoCom для обмеження надходження товарів і технологій до Радянського Союзу та інших комуністичних країн, які могли б використовуватися для зміцнення військового потенціалу. Сьогодні слід створити новий CoCom — на базі ОЕСР — для обмеження передачі технологій до окремих режимів, включаючи, але не обмежуючись КНДР та Іраном.

3. Конфіскація заморожених російських активів за кордоном

Україна потребує надзвичайної фінансової підтримки, а також стабільного постачання зброї. Під час війни їй необхідно приблизно \$100 мільярдів щорічної міжнародної допомоги: щонайменше \$50 мільярдів — на військові потреби, \$40 мільярдів — на покриття дефіциту бюджету для забезпечення роботи цивільних урядових служб, і \$10 мільярдів — на гуманітарну допомогу. Крім того, Україні знадобиться щонайменше \$500 мільярдів протягом наступного десятиліття на відновлення країни. У той же час, санкційна коаліція заморозила російські активи на понад \$300 мільярдів. Наша Міжнародна робоча група з питань санкцій проти Росії неодноразово рекомендувала використати ці російські активи, щоб змусити агресора заплатити за своє вторгнення й профінансувати Україну. Ми виклали правові обґрунтування та механізми для цього (див. [Working Paper №15](#)). У новому звіті під назвою *Наслідки конфіскації російських державних активів*, наші колеги з Київської школи економіки пояснили, чому конфіскація Європою цих активів не матиме негативних наслідків, як це іноді стверджують.

Сьогодні як ніколи важливо, щоб Європа просувалася з цією ідеєю. У попередніх робочих документах ми рекомендували, щоб Сполучені Штати зробили перший крок і створили прецедент для Європи. Оскільки адміністрація Трампа навряд чи рухатиметься у цьому напрямку, зараз настав час для Європи діяти першою та створити прецедент для США. Основна частина заморожених активів Центрального банку Росії зберігається в європейських інституціях, а саме в Euroclear. Зростання невизначеності щодо США та Китаю підвищило інвестиційний попит на активи в євро, що робить цей момент сприятливим для ЄС, аби просунутися вперед з конфіскацією активів.

Цей крок став би стратегічною інвестицією у безпеку самої Європи. Армія України налічує близько 900 000 військовослужбовців — стільки ж, скільки сукупно п'ять наступних за чисельністю армій Європи (Польща, Франція, Німеччина, Італія та Велика Британія). Крім того, українська армія є відносно недорогою, надзвичайно ефективною, вмотивованою і загартованою в боях. Військові витрати України під час війни становлять приблизно \$40 мільярдів на рік — це приблизно одна десята витрат європейських країн-членів НАТО у мирний час, які у 2024 році сягнули \$400 мільярдів. Одним рішенням європейські лідери могли б забезпечити Україну фінансовими ресурсами, щоб продовжувати боротьбу, стримуючи здатність Росії атакувати решту Європи під час війни, а також гарантувати, що після завершення війни українські збройні сили, які мають високу боєздатність і чисельність, зможуть і надалі брати участь у колективній обороні Європи. Крім того, додаткові оборонні закупівлі України сприятимуть відродженню оборонно-промислового потенціалу Європи.

Використання російських коштів для допомоги Україні, а отже — для зміцнення європейської безпеки, є як морально справедливим, так і стратегічно доцільним.

4. Розширення фінансових санкцій

Фінансові санкції залишаються найефективнішим інструментом для запобігання обходу санкцій. Обмеження проти фінансового сектору Росії є критично важливими для збереження ефективного санкційного тиску. Попри численні пакети санкцій, Росія досі має доступ до міжнародних фінансових послуг через прогалини в системі комплаєнсу, використання посередників та недостатній банківський контроль. Цілеспрямовані заходи, спрямовані на усунення цих прогалин, підірвуть здатність Росії фінансувати війну та обходити існуючі обмеження, підвищуючи тиск на Росію в умовах, коли низькі ціни на нафту й газ виснажуватимуть залишки її валютних резервів.

Пропоновані заходи:

1. Заборона кореспондентських банківських відносин для високоризикових секторів:

Запровадити заборону на кореспондентські банківські відносини з російськими суб'єктами, які залучені до розрахунків в інтересах енергетичного та оборонного секторів. Це безпосередньо перекриє доступ до ключових міжнародних фінансових послуг, які забезпечують отримання доходів та здійснення закупівель для підсанкційних галузей.

2. Посилення контролю за криптовалютними транзакціями:

Посилити вимоги щодо дотримання процедур KYC (знай свого клієнта) та AML (боротьба з відмиванням коштів) для всіх криптовалютних платформ, що діють у юрисдикціях країн санкційної коаліції. Зобов'язати платформи заморожувати гаманці, пов'язані з російськими суб'єктами, та запровадити обов'язкову

звітність щодо підозрілих транзакцій, щоб запобігти використанню криптовалют для обходу санкцій.

3. Розширення інвестиційних обмежень:

Заборонити нові інвестиції в суверенний борг Росії та підприємства державної власності, включаючи операції на вторинному ринку. Увести обмеження щодо фінансових структур, які використовуються для обміну активами та інших інвестиційних схем, які мають на меті забезпечити надходження ліквідних ресурсів до державного бюджету Росії.

4. Боротьба з платіжними схемами за участі посередників:

Заборонити факторингові та агентські платіжні схеми за участі російських суб'єктів, якщо вони не є повністю прозорими та не здійснюються на підставі ліцензій під суворим регуляторним наглядом. Внести до санкційних списків відомих посередників з третіх країн, які діють від імені російських компаній, щоб запобігти здійсненню ними прихованих платежів та наданню логістичної підтримки.

5. Посилення вимог до банків у сфері комплаєнсу:

Запровадити жорсткі вимоги КҮС (знай свого клієнта) та комплаєнсу для банків, щоб забезпечити виявлення й блокування незаконних фінансових операцій Росії на ранніх етапах.

Без участі банків не може функціонувати жодна складна схема обходу санкцій, тому посилення контролю за дотриманням санкцій у фінансовому секторі є критично важливим для усунення прогалин і збереження загального санкційного тиску.

Посилення ролі фінансового сектору в контролі за дотриманням санкцій дозволить зруйнувати ключові канали, які Росія використовує для фінансування війни; уповільнити транзакції; збільшити операційні витрати для підсанкційних суб'єктів; змусити їх до більш високоризикової поведінки, яку легше виявити та запобігти

5. Обмежити доступ Росії до західних технологій

Минуло понад два роки після запровадження первинних технологічних санкцій, і наявні докази переважно свідчать про їхню неефективність. Західні напівпровідники та промислові компоненти й досі виявляються в російській зброї, вилученій в Україні. Понад 90% передових мікрочипів у російських військових системах мають походження з США та Європи — попри чинні заборони на експорт. Мережі паралельного імпорту через Туреччину, Китай, ОАЕ та Центральну Азію стрімко розширилися, а експорт товарів подвійного призначення до цих регіонів зріс більш ніж на 150% — це явні ознаки того, що Росія систематично обходить обмеження.

Це не бюрократична помилка, а стратегічна поразка. Кожен західний напівпровідник, що потрапляє на російський ракетний завод, зміцнює військову потужність Москви та її глобальний вплив. Перепрофільовані верстати з ЧПК (числовим програмним керуванням) прискорюють виробництво зброї, а оперативні логістичні системи з ІІІ дозволяють Росії вдосконалювати свої бойові можливості з ефективністю, якій Захід наразі не може швидко протидіяти. Якщо це не буде зупинено, світовий порядок після війни буде змінено. Росія випробовує і вдосконалює технології наступного покоління — гіперзвукову зброю, рої дронів, засоби радіоелектронної боротьби та системи наведення на основі ІІІ — на полі бою. На відміну від США, які обмежені циклами закупівель і випробуваннями в мирний час, Росія здійснює вдосконалення в режимі реального часу. Результатом стане не лише чисельно більша, але й технічно досконаліша армія.

Ці досягнення не залишаться в межах Росії. Військово домінантний Кремль експортуватиме випробувані у боях технології противникам США. Китай отримає перевірені в бою моделі дронів і системи ІІІ, що прискорить зміцнення його позицій у

Індо-Тихоокеанському регіоні. Іран і Північна Корея отримають вдосконалені інструменти ракетної та кіберзброї. Це призведе до зростання загроз на Близькому Сході та в Східній Азії. Припинення вогню в Україні не завершить конфлікт, а стане відправною точкою для піднесення нової осі ворожих, технологічно посилених держав, які кидають виклик західному стримуванню.

Тим часом економічний тягар непропорційно лягає на США та їхніх союзників. Контраст витрат разуючий: знищення російського дрона вартістю \$2 000, виготовленого з використанням західних чипів, може вимагати перехоплювача вартістю \$2 мільйони. Нові покоління російських ракет потребують ще дорожчих засобів протидії. Водночас західні технології, які були перенаправлені до Росії, зникають з американської та європейської промисловості — це сприяє дефіциту напівпровідників, зростанню витрат у аерокосмічному секторі та підриває конкурентоспроможність.

Це провал не правової архітектури, а її імплементації. Попри заборону на прямі продажі до Росії, реекспорт через Китай (який забезпечує 65% перенаправлених потоків), Туреччину та ОАЕ продовжується безперешкодно. У 2023 році постачання китайських чипів до Росії більш ніж подвоїлося; експорт інтегральних схем з Туреччини зріс на 86%. Станом на 2024 рік експорт з Туреччини до Росії залишався на 60% вищим за рівень до вторгнення. Паралельно Росія відмовилася від доларових розрахунків, покладаючись на транзакції в юанях і дирхамах, що проходять через державні фінансові структури.

Корпоративне дотримання санкцій залишається слабким. Хоча компанії й припинили прямий експорт, багато з них не мають надійних механізмів перевірки кінцевих споживачів. Як наслідок, дистриб'ютори продовжують переправляти компоненти російським оборонним підприємствам. Розслідування 2023 року, проведене

щодо російських БПЛА, показало, що 70% бортових чипів були виробами американських компаній — зокрема Texas Instruments, Analog Devices та Intel — попри формальне дотримання санкцій. Нинішній експортний контроль усе ще залежить від добровільної самозвітності, без достатніх штрафних санкцій, які змушували б компанії ретельно перевіряти свої ланцюги постачання.

Стратегічні цілі технологічних санкцій

1. Припинення доступу Росії до військових компонентів

- Західні технологічні компанії мають нести повну відповідальність за свої ланцюги постачання — з обов'язковими аудитами та суворими штрафними санкціями за порушення.
- Держави-посередники мають автоматично підпадати під торговельні обмеження, якщо вони сприяють реекспорту товарів до Росії — це має виключити можливість обходу санкцій через треті країни.
- Хмарні обчислення, інструменти штучного інтелекту та корпоративне програмне забезпечення мають бути повністю недоступними для Росії, щоб Кремль не міг використовувати західну цифрову інфраструктуру для створення власних військових інновацій.

2. Фінансове послаблення російських воєнних закупівель

- Вторинні санкції мають бути накладені на фінансові установи з Китаю та ОАЕ, які сприяють закупівлям Росії, щоб зробити такі транзакції економічно неприйнятними.
- Необхідно активно відстежувати та блокувати криптовалюту й альтернативні платіжні мережі, які використовуються для фінансування нелегальних закупівель.

- Обмеження експорту до юрисдикцій з підвищеним ризиком повинно зменшити доступність товарів подвійного призначення до Росії та скоротити ланцюги їх постачання.

Інтенсивна реалізація цих заходів уже зараз дозволить Заходу зберегти глобальну військову першість та не дозволити Росії перетворити свої воєнні технологічні досягнення на довгострокову стратегічну перевагу.

Рекомендації:

Застосовувати секторальні санкції до центрів перенаправлення технологій

Проблема: Росія обходить санкції через паралельні імпорتنі мережі, які перенаправляють критичні компоненти через Китай, Туреччину, ОАЕ та країни Центральної Азії.

Відповідь США:

- Негайно розширити сферу дії вторинних санкцій на всі іноземні компанії — особливо в Китаї та Туреччині — які сприяють реекспорту товарів подвійного призначення російським структурам.
- Розширити публічні списки відомих посередників (наприклад, *Sinoelectronics*, *Asia Pacific Links*, *Enütek Makina*, *Azu International*), які порушують експортне законодавство США.
- Застосувати екстериторіальні обмеження відповідно до правила Foreign Direct Product Rule (FDPR) до всіх виробів, пов'язаних із військовою сферою, що містять американські технології чи програмне забезпечення — незалежно від країни походження.

- Узгодити дії з ЄС для проведення спільних перевірок, націлених на компанії-оболонки в ОАЕ та фіктивні фірми в Центральній Азії, які маскують кінцеве призначення продукції.

Запровадити обов'язкову відстежуваність ланцюгів постачання та аудит кінцевих користувачів

Проблема: Американські компоненти (наприклад, від *Texas Instruments*, *Analog Devices*, *NVIDIA*) виявляються в російських ракетах, дронах і системах радіоелектронної боротьби через слабкий контроль на етапі кінцевого використання.

Відповідь США:

- Запровадити обов'язкові аудити ланцюгів постачання для всіх компаній, що експортують технології підвищеного ризику (напівпровідники, сенсори, промислові контролери).
- Вимагати серіалізації компонентів і судово-технічної відстежуваності мікроелектроніки, а також відповідальності виробників за дистрибуцію нижче першого рівня.
- Ввести федеральну систему сертифікації кінцевих користувачів із верифікацією через незалежні треті сторони для продажу товарів подвійного призначення.

Порушити альтернативну фінансову інфраструктуру Росії

Проблема: Росія використовує китайський юань, дирхам ОАЕ та криптоактиви для фінансування нелегального постачання західних технологій, оминаючи доларові канали.

Відповідь США:

- Запровадити санкції проти фінансових установ (особливо банків Китаю та ОАЕ), які сприяють закупівлям товарів подвійного призначення для російських військових структур.
- Розширити моніторинг ризикованих фінансових потоків через систему SWIFT, банки-кореспонденти та офшорні криптобіржі.
- Дозволяти доступ іноземних банків до долара США лише за умови доведеної відповідності американському санкційному режиму щодо оборонного сектору Росії.

Усунути доступ Росії до американських хмарних і ШІ-сервісів

Проблема: Російські військові структури продовжують користуватись платформами штучного інтелекту, хмарними обчисленнями та програмами SaaS виробництва США через VPN та посередників.

Відповідь США:

- Забезпечити дотримання заборони на хмарні сервіси, змушуючи AWS, Microsoft Azure і Google Cloud припинити будь-який непрямий доступ з боку Росії.
- Розширити санкції на SaaS-платформи та інструменти машинного навчання, які використовуються для логістики, координації та моделювання (наприклад, *Atlassian Jira*, *Microsoft 365*, *Unity*, *Unreal Engine*).
- Заборонити ліцензування та технічну підтримку корпоративного ПЗ (*SAP*, *Oracle*, *Siemens NX*, *MATLAB*, *ANSYS*) для користувачів, пов'язаних із російським оборонним сектором — навіть для застарілих встановлень.

Запровадити санкції проти внутрішніх постачальників інфраструктури ШІ в Росії

Проблема: Російські дата-центри (наприклад, центр *Yandex Cloud* у Калугі) продовжують використовувати потужні графічні процесори *NVIDIA* та надають

обчислювальні ресурси для військових застосувань ІІІ.

Відповідь США:

- Визнати *Yandex Cloud*, *Rostelecom*, *IXcellerate* та *Cloud.ru* ключовими військовими посередниками та накласти на них санкції відповідно.
- Заборонити будь-який експорт або реекспорт графічних процесорів, мережевого обладнання та платформ віртуалізації до інфраструктури, розміщеної в Росії.
- Зобов'язати американські компанії розкрити дані про попередні продажі високопродуктивного апаратного забезпечення для ІІІ або віртуалізованих обчислювальних послуг російським компаніям або їхнім посередникам.

6. Введення квот на експорт товарів та послуг для високоризикованих країнах-посередниках

Мета:

Запобігти реекспорту санкційних товарів до Росії через треті країни, обмеживши їх доступ до технологій подвійного призначення.

Дії та обов'язки:

Санкційна коаліція повинна запровадити квоти на експортні ліцензії для юрисдикцій з високим рівнем ризику, таких як Туреччина, ОАЕ, Казахстан і Киргизстан, для чутливих категорій товарів, включаючи напівпровідники, промислові контролери, радіочастотні компоненти та прецизійне устаткування. Ці квоти мають бути прив'язані до торгових базових показників 2021 року до вступу в силу та автоматично обмежувати нові ліцензії при їх порушенні. Європейська Комісія, відповідно до Регламенту про товари подвійного призначення, повинна запровадити паралельний механізм із синхронізованими категоріями контролю та пороговими значеннями. Тенденції дотримання вимог слід переглядати щоквартально з можливістю посилення квот або надання двосторонньої технічної допомоги для покращення інфраструктури забезпечення виконання вимог у співпрацюючих юрисдикціях.

7. Умова участі в багатосторонній програмі – дотримання санкцій

Мета:

Використовувати вплив в міжнародних фінансових установах для забезпечення узгодженості виконання санкцій на технології.

Дії та обов'язки:

Коаліція санкцій повинна виступати в межах МВФ, Світового банку та ЄБРР із закликом ув'язати затвердження фінансування та реалізацію проектів технічної допомоги з підтвердженням дотриманням санкцій у сфері технологій. Країни-члени G7 мають координувати свої позиції в межах цих інституцій для затримки, блокування або висунення умов щодо надання кредитів, грантів і фінансових ліній юрисдикціям, які сприяють обходу санкцій або розміщують підставні компанії, пов'язані з російськими схемами закупівель. Критерії комплаєнсу слід посилити для виявлення ризиків у ланцюгах постачання, а суб'єкти, що перебувають під санкціями, мають бути виключені з числа тих, хто має право на отримання фінансування розвитку. Тиха дипломатична взаємодія повинна передувати публічним заходам, надаючи урядам можливість скоригувати торговельне регулювання в обмін на безперебійний доступ.

8. Введення митних торгових бар'єрів для ланцюгів постачання з високим рівнем ризику

Мета:

Підвищення тривалості, вартості та регуляторної невизначеності для поставок, пов'язаних із маршрутами обходу санкцій, зменшить зацікавленість у перенаправленні товарів через треті держави.

Дії та обов'язки:

Санкційна коаліція повинна спільно визначити конкретні юрисдикції для посиленого контролю за експортними поставками. Це має включати обов'язкові попередні інспекції, вимоги щодо перевірки кінцевого споживача та випадкові аудити після експорту товарів подвійного призначення, що прямують до країн підвищеного ризику. Ліцензії на експорт контрольованої продукції до таких країн повинні розглядатися за подовженими строками або надаватися з умовними дозволами. Такий підхід зберігає гнучкість відкритої торгівлі, водночас створюючи контрольовані бар'єри, які стримують тіньову торгівлю та підвищують навантаження на дотримання вимог для посередників, що сприяють обходу санкцій.

9. Використання цільових коригувань тарифів як інструменту стимулювання дотримання санкцій

Мета:

Натиснути на компанії для досягнення добровільного дотримання вимог, продемонструвавши намір запровадити санкції щодо тих підприємств, що сприяють їх обходу, водночас пропонуючи шлях вирішення питання для уникнення порушень.

Дії та обов'язки:

Санкційна коаліція може публікувати попередні повідомлення (pre-designation advisories) щодо компаній, які підозрюються в наданні матеріальної підтримки для доступу Росії до товарів подвійного призначення або фінансування оборонної галузі. Таким компаніям буде надано 90-денний термін для виходу з транзакцій, пов'язаних із Росією, до введення повноцінних санкцій. Посольства країн, що входять до коаліції санкцій, у відповідних юрисдикціях мають розпочати дипломатичну взаємодію з місцевою владою та бізнес-асоціаціями, роз'яснюючи очікування та пропонуючи допомогу з дотриманням вимог. Компанії, що підуть на співпрацю, уникнуть включення до санкційного списку й будуть вилучені з попереднього переліку. Ті, хто не вживе заходів, автоматично потраплять під обмеження, а до публічних оголошень санкцій додаватимуться стислий виклад доказів для запобігання аналогічній поведінці з боку інших суб'єктів.

ВИСНОВОК

Посилення тиску

Ми вбачаємо дві ключові причини, чому партнерам України під головуванням Європи варто зараз ще більше посилити санкції проти Росії. По-перше, додаткові санкції збільшать Росії вартість продовження спроби захопити та контролювати більше території України, що зробить припинення вогню більш ймовірним. По-друге, лібералізація енергетичних ринків ставить Росію в більш вразливе економічне становище, що посилює вплив подальших обмежувальних заходів на неї. Базуючись на трирічних дослідженнях та адвокаційній діяльності, ми пропонуємо пакет санкцій для подальшого обмеження Росії та підтримки України, що включає зниження цінових лімітів на нафту, новий раунд включень до списку тіньових флотів, заборону на вивантаження нафти з певних російських експортних терміналів, заборону на російський ЗПГ та мита на будь-який залишковий експорт російської нафти, газу та добрив до ЄС, підкріплені більш комплексними та ефективно виконуваними санкціями в оборонній та фінансовій сферах. Європа також повинна конфіскувати заморожені російські активи, що зберігаються у неї, і використовувати їх для фінансування оборони України. Враховуючи погану репутацію Росії в дотриманні міжнародних угод, ми також наполегливо закликаємо збереження в силі усіх санкцій в повному обсязі до досягнення остаточного мирного договору і до того, як Росія продемонструє дотримання умов цього договору.

Примітка: Назви пов'язаних організацій наведені виключно з метою ідентифікації, це не означає підтримку організації спільних поглядів зі співавтором.

Д-р Андерс Ослунд, старший науковий співробітник, Стокгольмський форум вільного світу.

Деніел Берковіц, професор економіки, Піттсбурзький університет.

Тетяна Дерюгіна, доцент кафедри фінансів Університету Іллінойсу – Урбана-Шампейн; Співорганізатор групи «Економісти за Україну».

Анастасія Федик, асистент кафедри фінансів, Haas School of Business, Каліфорнійський університет – Берклі; Співорганізатор групи «Економісти за Україну».

Юрій Городніченко, професор економіки Quantedge, кафедра економіки Каліфорнійського університету в Берклі; Співорганізатор групи «Економісти за Україну».

Бенджамін Хілгенсток, старший економіст Київської школи економіки.

Джеймс Ходсон, головний виконавчий директор AI for Good Foundation; Співорганізатор групи «Економісти за Україну».

Ерік Джонсон, колишній керівний директор Cambridge Associates; колишній співробітник Ради національної безпеки Ситуаційної кімнати Білого дому.

Майкл Макфол, директор Інституту міжнародних досліджень Фрімана Споллі (FSI), професор політології та старший науковий співробітник Інституту Гувера в Стенфордському університеті; Координатор Міжнародної робочої групи з питань санкцій проти Росії.

Річард Морнінгстар, колишній посол в Європейському Союзі, посол в Азербайджані та спеціальний представник з питань євразійської енергетики.

Джейкоб Нелл, старший науковий співробітник Київської школи економіки.

Річард Нефью, старший науковий співробітник Колумбійського університету.

Роберт Пірсон, професор міжнародних відносин Військової академії США.

Стівен Пайфер, науковий співробітник Центру міжнародної безпеки та співробітництва (CISAC) Стенфордського університету, колишній посол США в Україні.

Лукаш Рейчел, докторант кафедри економіки Університетського коледжу Лондона.

Д-р Бенджамін Л. Шмітт, старший науковий співробітник кафедри фізики та астрономії Центру енергетичної політики Кляйнмана та Perry World House Пенсильванського університету; асоційований дослідник Українського наукового інституту Гарвардського університету.

Наталія Шаповал, віце-президент з політичних досліджень Київської школи економіки.

Владислав Власюк, Радник – уповноважений Президента України з питань санкційної політики.

Анна Власюк, науковий співробітник Київської школи економіки.

Посилання:

[1] Royal United Services Institute (RUSI), *Silicon Lifeline: Western Electronics at the Heart of Russia's War Machine*, Серпень 2022.

[2] Carnegie Endowment for International Peace, *Russia's Trade with the EU and Sanctions Evasion via Intermediary Countries*, September 2024.

<https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2024/09/russia-eu-sanctions-trade?lang=en>

[3] Reuters, *U.S. Allies Press UAE Over Russia Trade and Sanctions Evasion*, Травень 2024.

Доступно за посиланням:

<https://www.reuters.com/world/us-allies-press-uae-over-russia-trade-sanctions-2024-05-01/>

[4] Навіть доходячи до того, щоб активно перешкоджати надходженню до України озброєння, яке могло б пройти повноцінне бойове випробування і мати трансформаційний вплив на полі бою, або обмежуючи повноцінне використання окремих систем озброєння.

[5] Politico, *A \$2M missile vs. a \$2,000 drone: Pentagon worried over cost of intercepting Iranian attacks*, Грудень 19, 2023. Доступно за посиланням:

<https://www.politico.com/news/2023/12/19/missile-drone-pentagon-houthi-attacks-iran-00132480>

[6] Bain & Company, *Prepare for the Coming AI Chip Shortage*, 2024. Доступно за посиланням:

<https://www.bain.com/insights/prepare-for-the-coming-ai-chip-shortage-tech-report-2024/>

[7] Aerospace Manufacturing and Design, *2025 Forecast: Aircraft Backlog Strong, Manufacturing Tackles Supply Chain & Production Challenges*, 2024. Доступно за посиланням:

<https://www.aerospacemanufacturinganddesign.com/article/2025-forecast-aircraft-backlog-strong-manufacturing-tackles-supply-chain-production/>

[8] [TÜİK - Veri Portalı](#)

[9] Carnegie Endowment for International Peace, *China-Russia Trade: The Rise of Yuan-Denominated Settlements*, Травень 2024. Доступно за посиланням:

<https://carnegieendowment.org/russia-eurasia/politika/2024/05/china-russia-yuan?lang=en>

[10] Kyiv School of Economics (KSE) Institute & Yermak-McFaul International Working Group on Russian Sanctions, *Foreign Components in Russian Military Drones*, 2024. Доступно за посиланням:

<https://kse.ua/about-the-school/news/foreign-components-in-russian-military-drones>

[11] Carnegie Endowment for International Peace, *Hong Kong's Technology Lifeline to Russia*, Травень 2023. Доступно за посиланням:

<https://carnegieendowment.org/2023/05/17/hong-kong-s-technology-lifeline-to-russia-pub-89775>

[12] European Parliament, *German Industrial Equipment Supporting Russian Arms Production Despite Sanctions*, 2024. Доступно за посиланням:

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-10-2024-002075_EN.html

[13] Observer Research Foundation (ORF), *A Decadal Review of Russia-China Economic Relations*, 2024. Доступно за посиланням:

<https://www.orfonline.org/research/a-decadal-review-of-russia-china-economic-relations>

[14] Financial Times, *UK National Crime Agency Dismantles Multibillion-Dollar Crypto Laundering Network*, Грудень 2024. Доступно за посиланням:

<https://www.ft.com/content/31b9053f-343e-4c47-ace9-2b0080ec8799>